

A NEVES HUMANISTA, SIMON GRINER (GRYNAEUS)
BUDAI ISKOLAREKTORSÁGÁRÓL
(1521–1523)¹

—◀▶—
BLÁZY ÁRPÁD

Simon Grynaeus metszete Pantaleon életrajzgyűjteményében (1566)

Mindenekelőtt szeretnék újra szíves köszönetet mondani Ladányi professzor úrnak a témavezetéséért, valamint hasznos tanácsaiért, észrevételeiért és meglátásaiért. Ezek nélkül – annak idején – aligha készülhetett volna el a doktori értekezés, melynek két „főszereplője” a középkori magyar főváros Buda, illetve annak egyik neves iskolarektora, Simon Griner/Grynaeus (1494/95–1541).²

De ki is volt Simon Grynaeus?

Személye és műve közel sem ismert annyira, mint pl. Lutheré, Kálviné, Zwinglié, vagy éppen Melanchthoné, holott a reformáció első két évtizedében aligha volt olyan döntő és fontos esemény, amelyhez valamilyen szállal ne kötődött volna. Ezért nem kis feladat

¹ A tanulmány rövidített – prezentációs – változata 2010. október 15-én hangzott el a Fiala Kutatók és Doktoranduszok II. Nemzetközi Teológuskonferenciáján. Vö. BLÁZY ÁRPÁD: Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521–1523). in *Vidimus enim stellam eius...* (SZÁVAY László szerk., Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest: 2011) 39–46.

² Griner nevének antikizálása – Grynaeusra – csak budai tartózkodását és 1523. április 23-án történt wittenbergi egyetemi beiratkozását követően – egykori iskolatársa, Melanchthon biztatására – történt meg. Ennek függvényében a tanulmányban hol a Griner, hol a Grynaeus nevet használom. Vö. *Album Academiae Vitebergensis*. 1–3. Ed. Foerstemann, Carlus Eduardus. Lipsiae-Halis 1841–1905. 1,116. (a továbbiakban AAV); Hogy születési dátumként miért nem az irodalomban általánosan elterjedt 1493-as esztendő szerepel(?) vö. BLÁZY ÁRPÁD: *Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521–1523) – adalékok a magyarországi reformáció kezdeteihez.* (Károli Egyetemi Kiadó, Budapest: 2010) v. SC 11 (2010/1-2). 95–98.

egy mondatba sűríteni és meghatározni, hogy: ki volt ő? Mindenekelőtt Európa-hírű humanista, Johannes Oekolampad (Oekolampadius, Ökolampad 1482–1531) korai halálát követően Bazel városának reformátora, neves filológus, aki mintegy harminc kötetnyi, javarészt ókori auktorok műveinek kritikai kiadást rendezte sajtó alá Bazelben.³

GRYNAEUS A MAGYAR TÖRTÉNETÍRÁSBAN

Grynaeus tanári pályája elején – Mohácsot megelőzően, a magyarországi reformáció kezdetén – 1521–1523 között Budán, a Boldogasszony Plébániához tartozó, a korszak talán legnevesebb Kárpát-medencei városi iskolájában tanított iskolamesterként, amit már tudatos humanista reformszemléletben végzett. Emiatt személye igen izgalmas szerepet tölt be a magyar reformáció- és oktatás-történetírásban.

A budai tartózkodás több izgalmas kérdést vet fel. Milyen kapcsolat fűzhetette az ifjú Grinert a Mohács előtti Buda akkori humanista és köztudottan az új tanokra nyitott, reformpárti szereplőihez, mint pl. Bartholomeus Francfordinus Pannoniushoz (1490–15??[1536u]), Konrad Cordatushoz (1483–1546), Johannes Kreslinghez (1489–1549), vagy éppen a várnegyedhez – s azon belül a királyi párhoz,⁴ Brandenburgi György örgrófhoz (1484–1543) vagy éppen a Corvina-könyvtárhoz?

A hazai orvostörténet-írás atyja, Weszprémi István (1723–1799) „Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza” című híres művében Gryneausról így ír: Bécsben „előbb görög irodalmat adott elő, majd meghívták őt Budára, ... az ottani királyi iskola élére. Hivatásának megfelelően már több éven át kezelte a magyar ifjúságot a görög irodalom és tudomány ismeretére, s eközben komolyan sürgette, hogy e tudományokhoz állandóan fűzzék hozzá a proféták és az apostolok olvasását. Emiatt annyira felidézte maga ellen egyes rosszakarató és mogorva emberek irigységét, hogy 1523-ban a sötét budai börtönbe taszították, s szigorú őrizetben tartották. Innen csak hazánk néhány előkelő férfiának és asszonyának igyekezete tudta őt nagy nehezen kiszabadítani... ebből könnyen következtethetünk, mennyire gyűlölt volt az egyházi rend embereinek a szemében amiatt, hogy az iskolában tanítva a magyar fiatalság

³ Köztük Arisztotelész, Platón, Euklidész, Arisztophanész, Polüdeükész, Proklosz, Khrüszosztomosz, Plutarkhosz, Marcus Junianus Justinus, Aphrodisziászi Alexandrosz stb. műveit. Vö. uo. 200–210.

⁴ Mária királyné (1505–1558) köztudott módon nyitott volt az „újhitű” tanokra.

lelkébe bőven csöpögtette bele a Luther könyveinek olvasásából merített újhítt tanítást.”⁵

Még egy igazi érdekesség! A Grynaeusok máig élő és több mint félévezredes múlttal rendelkező nemzetségének számos jeles alakját tartja számon a történetírás.⁶ A család egyik ágának sarja, Johann-Jakob Grynaeus (1571–1638) a 17. század elején a Sáros vármegyei Kiszzebenbe került evangélikus lelkésznek.⁷ Egyenes ági leszármazottjai immár majd egy évszázada újra Budára kerültek, s azóta itt élnek, köztük elsőként a neves matematikus és egyetemi magántanár, Grynaeus István (1893–1936).⁸

GRYNAEUS HELYE ÉS SZEREPE AZ EURÓPAI REFORMÁCIÓ TÖRTÉNETÉBEN (VÁZLAT)⁹

Simon Griner középfokú tanulmányait (1507–1511 között) a híres Pforzheimer Lateinschule-ban végezte, ahol iskolatársai között találjuk Philipp Melanchthont (1497–1560), illetve Bern és Strassburg későbbi reformátorait, Berchtold Hallert (1492–1536) és Kaspar Hediot (1494–1552). Felsőfokú tanulmányait a bécsi egyetem artész fakultásán végezte (1511–1514/15). Neves tanárai közül feltétlen meg kell említeni a humanista orvost és diplomatát, Johannes Cuspinianust (Speißhaymer v. Speißheimer, 1473–1529), I. Miksa császár udvari orvosát, a matematikus, csillagász Georgius Collimitiust (Georg Tannstetter, 1482–1535), valamint az ifjú humanista, Joachim Vadianust (Vadian, Joachim von Watt, 1484–1551),¹⁰ akik egytől-egyig a korszak egyik legnevesebb humanistájának, Konrad Celtisnek (Conrad Celtes, 1459–1508) voltak a tanítványai. Vadianus, mint professzor az egyetemi szokásoknak megfelelően nem nősült meg, kollegáival és diákjaival – a kolostorokhoz hasonló – lakóközösséget alkottak.

⁵ Górcső alá véve ezt a néhány sort, hamar kiderül, hogy az írói szabadságának köszönhetően a szerző némely kijelentés enyhe túlzásnak bizonyul. in. Stephani WESZPREMI: *Succinta Medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia*. (1–4. Lipsiae/Wien: 1774–1787; Repr. Biling. Medicina Könyvkiadó, Budapest: 1960–1970) 4,671.

⁶ Köztük jeles orvosokat, jogászokat és teológusokat. Vö. Carl ROTH: *Stammtafeln einiger ausgestorbener Basler Gelehrtenfamilien*. (BZGA 16 1917) 397–402 és G. VARGHA Zoltán: A Grynaeus család. *MCsSz* 7 (1941) 10–14.

⁷ A Grynaeusok ősatyja, a veringeni (ma – Veringendorf néven – Veringenstadt része) Jakob(?) v. Thomas(?) Griner – egyik – ükunokája.

⁸ További részletek in. BLÁZY: *Simon Griner*, 154k.

⁹ Grynaeus részletesebb életrajzához l. uo. 155–159. ill. BLÁZY Árpád: Grynaeus Simon bázeli működéséről. *Lp* 65 (1990/7–8) 223–225 és BLÁZY Árpád: Ötszáz éve született Grynaeus Simon (1493–1541). *ThSz* 36 (1993/5) 295–304.

¹⁰ Vadianus a 1520-as évek elején visszatért szülővárosába, St. Gallenbe, és annak neves orvosává, polgármesterévé (1526-tól) majd reformátorává lett.

A lakótársak között ott találjuk Simon Grinert, Jacob Zwinglit (Zwingli öccsét, 1500k–?) és Vadianus későbbi sógorát, Konrad Grebelt (1498k–1526).¹¹ Ebből az aspektusból érthető az ifjú humanista Griner esetleges 1519 tavaszi(?) személyes találkozása az immár reformátorként Zürichben működő Zwinglivel (Ulrich, Huldrych, Huldreich 1484–1531) és a humanista könyvkiadás híres bázeli képviselőjével, Beatus Rhenanussal (Beatus Bild von Rheinau, 1485–1547) Bázelen.¹²

Griner valamikor 1520 decembere és 1521 nyara között Bécsből Budára jött, s ahogy említettük, a Boldogasszony-templomhoz tartozó városi német plébániai iskola rektora lett.

Budáról – Bécsre érintve – legkésőbb 1523 elején a reformáció fellegvárába, Wittenbergbe érkezett, ahol az oktatás mellett természetesen személyes kapcsolatba került Lutherrel, Andreas Karlstadt (1486–1541),¹³ és tovább mélyült barátsága Melanchthonnal. Tanítványai közül feltétlen meg kell említenünk a reformáció és a német pedagógiatörténet jeles alakját, Joachim Camerariust (1500–1574)¹⁴ és a wittenbergi egyetem majdani híres professzorát, Vitus Winsemiust (Veit Oertel v. Winshemius, 1501–1570).¹⁵

¹¹ A későbbi zürichi újrakeresztelők – idejekorán elhunyt – vezéralakját. Grebelről l. RGG 3,1255, LThK 4,995.

¹² Azért a feltételes mód, mert vannak, akik az adat forrásául szolgáló Rhenanus-levélben szereplő Simonban, ellentétben a szerkesztőkkel (A. Horawitz-cel – K. Hartfelderrel) nem Grinert, hanem egy volt szerzetest, Simon Stumpfot vélik felfedezni, aki – Luther s még inkább Zwingli hatására – idővel Grebel mellett az anabaptizmus másik emblemikus alakjává lett. vö. Briefwechsel des Beatus Rhenanus. (HORAWITZ, Adalbert – HARTFELDER, Karl (szerk.), Nieuwkoop: 1966) 155–156 (Nr. 109). További részletek in. BLÁZY Á.: *Simon Griner (Grynaeus)* 106kk. Rhenanushoz l. CE 1,104–109, NDB 1,682–683, RGG 1,1195–1196, BBKL 1,438, 8,137–142.

¹³ Akivel annak elsőszülött fián keresztül Grynaeus komaságba is került. Kapcsolatuk azonban a 1530-as évek második felében igencsak feszültté vált a bázeli egyetemen. vö. Hermann BARGE: *Andreas Bodenstein von Karlstadt*. (1–2. Leipzig: 1905) 2,217k, 2,485–495, BLÁZY: *Simon Griner*, 159/413. j. ill. 416. j. Karlstadtról l. RGG 4,820–821, NDB 2,356–357, BBKL 1,652–655.

¹⁴ Camerarius Melanchthon és Grynaeus egyik legkedvesebb tanítványa, neves filológus. Grynaeus kétszer is őt ajánlotta, hogy az általa megüresedett katedrán utódja legyen. Először 1529-ben a heidelbergi egyetem szenátusának, másodszer pedig 1536-ban a tübingeni egyetemre Ulrich von Württemberg hercegnek (1487–1550). Camerarius 1541-től haláláig volt alma materében, a lipcsei egyetemen tanított, ahol – többek között – a reformáció meghonosításában szerzett magának elévülhetetlen érdemeket. További részletek in. BLÁZY: *Simon Griner*, 85, 143k és 218–223, és vö. RGG 2,43, CE 1,247–248, NDB 3,104–105, LThK 2,903–904, BBKL 1,891–892.

¹⁵ Winsemius 1523 nyarán immatrikulált Wittenbergben. 1528-tól a retorika, majd 1541-től – Melanchthon utódként – a görög nyelv professzora Wittenbergben. 1550 végétől, mint az orvostan tanára működött, s ő tartotta a gyászbeszédet Melanchthon temetésén (1560). vö. Abraham ULRICH: *Örtel (Ortel, Winsemius)*. (Veit. DWGSB) 233–234.

1524 tavaszától Melanchthon ajánlására a görög nyelv tanáraként folytatta pályáját a heidelbergi egyetem artisztikus karán. A humanistákra oly jellemző kutatási éhséggel megáldott Grynaeus 1527-ben a Heidelbergtől nem messze lévő lorsche bencés kolostorban megtalálta Livius *Ab urbe condita* című – 145 kötetes – opusának 5 addig még ismeretlen kötetét. E felfedezés egyszeriben híressé tette, innen datálható Rotterdami Erasmussal (1469–1536) való barátsága.¹⁶

Melanchthonnal együtt részt vett a „protestáló” speyeri birodalmi gyűlésen (1529 tavasza). 1529. május 8-án meghívást kapott Bázélbe, hogy – Erasmus utódjaként – a görög nyelv professzora legyen a híres egyetemen. A város reformációjának elindítója, Johannes Oekolampad 1531. november 24-i halálát követően immár, mint Bázél reformátora folytatta elődje művét. 1534. január 21. jelent meg az I. Bázeli Hitvallás, melynek elkészítésében, mint bizottsági tag maga is aktívan részt vett.

1531-ben nyomdász barátjával, Johannes Bebellel angliai kutatókörutat tett, melynek során járt Oxfordban (Corpus Christi College), Londonban, ahol maga VIII. Henrik (1491–1547, király 1509) és Thomas More (1478–1535) látta vendégül.¹⁷ Grynaeus a saját válásával küszködő VIII. Henriktől¹⁸ megbízást is kapott, hogy gyűjtse össze a kontinens neves teológusainak (így Luthernek, Melanchthonnak, Zwinglinek, Oekolampadnak, Phrygionak, Bucernek és Capitonak) e tárgykörrel alkotott teológiai nézeteit, amit azután ugyanezen év őszén meg is küldött Londonba.¹⁹

1533-ban Grynaeus gondozásában és előszavával újra megjelent Euklidész (Kr. e. 360k–280k) *A geometria elemei* című híres műve Bázélben.²⁰ Az ebben foglalt gondolataiért Grynaeust napjainkban már, mint a Descartes (1596–1650) által képviselt újkori gondolkodás és filozófia úttörőjeként is számon tartják.

Melanchthon ajánlására 1534–1535-ben Tübingenben találjuk, ahol pátriája híres egyetemének megreformálásából maga is kivette részét.²¹ Az 1536 elején Bázélben megtartott zsinaton – többek között Martin Bucer (1491–1551), Heinrich Bullinger (1504–1575) és Grynaeus részvétele mellett – megszületett az I. Helvét Hitvallás (*Confessio Helvetica Prior*), melyet hét kanton: Zürich, Bern, Basel, Schaffhausen, St. Gallen, Mülhausen és Biel magisztrátusai írtak alá.

¹⁶ További részletek in BLÁZY: *Simon Griner*, 108kk.

¹⁷ További részletek uo. 110.

¹⁸ Ti. első feleségtől, Aragóniai Katalintól (1485–1536).

¹⁹ További részletek in BLÁZY: *Simon Griner*, 157.

²⁰ További részletek uo. 203.

²¹ Egész pontosan 1534 decemberétől 1535 júliusáig. További részletek in Karl GAUSS: *Die Berufung des Simon Grynäus nach Tübingen*. *BJ* 33 (1911) 88–130.

Grynaeust igazi barátság fűzte Kálvinhoz (1509–1564), aki mindkét bázeli tartózkodása során (1535/1536 és 1538) a humanista vendégszeretetét élvezhette.²² Ennek egyik írásos emléke az a Grynaeushoz címzett előszó, amely Kálvin híres Róma-kommentárjában látott napvilágot (Strassburg – 1540).²³ Ebből az időszakból feltétlen meg kell említeni egyik tanítványát, a nála elszállásolt és görög nyelvet tanuló Matthias Flaciust (Vlacich, 1520–1575), a későbbi un. gnesiolutheránusok vezéregyéniségét.²⁴

A neves teológusok, mint Kálvin, Bucer, Wolfgang Capito (1487–1541) és Johann Sturm (1507–1589) mellett a német-ajkú svájciak egyetlen képviselőjeként vett részt a wormszi vallási tárgyaláson (1540/41). Ehhez kapcsolódóan hadd említsünk meg egy igazán érdekes és kevésbé hangsúlyozott vonatkozást. A úrvacsora-értelmezésének vitájában Grynaeus szinte a kezdetektől fogva részt vett (1525 – Gemmingen).²⁵ Markáns, humanista gyökereken alapuló nézete miatt azonban a – szászok, svábok és helvétek között – mindenáron kompromisszumra törekvő, „örök békítő”, Martin Bucer²⁶ az 1530-as évek közepére

²² További részletek in BLÁZY: *Simon Griner*, 154.

²³ L. KÁLVIN János: Ajánlólevél Grynaeus Simonhoz. in: *A Rómaiakhoz írt levél magyarázata*. (Kálvin János Kiadó Budapest: 1992) XIII–XVI.

²⁴ Flacius volt az un. adiaphoristák legmarkánsabb ellenfele. vö. BLÁZY: *Simon Griner*, 159.

²⁵ Oekolampad 1525 szeptemberében Bazelben megjelent *De genuina verborum Domini: Hoc est corpus meum iuxta vetustissimos authores expositione liber* című polemikus iratában az úrvacsora szereztetési igéinek – Zwinglihez hasonló – szimbolikus értelmezését vallja. Ennek zárszavában kérést intézett azon „Testvéreknek a Krisztusban, akik a Krisztust hirdetik Svábsországban”, hogy sajátos értelmezését vitassák meg. Következzenek most azért a Marburgot (1529) megelőző úrvacsora disputák: 1) A sváb prédikátorok (köztük Johann Lachmann [1491k–1538], Erhard Schnepf [1495–1558], Johann Geyling [1495–1559], Johann Isenmann [1495k–1574] és Luther mindvégig hű tanítványa, Johann Brenz [1499–1570]) szeptemberi vitáján egyhangúan elvetették Oekolampad szimbolikus úrvacsora-magyarázatát; 2) A válasziratot, *Syngramma Suevicum* címmel Brenznek köszönhetően október 21-én hagyták jóvá a sváb prédikátorok; 3) A vitába – levélváltás formájában – a strassburgi reformátorok (Bucer és Capito) is aktívan bekapcsolódtak; 4) A Wittenbergből(!) „menesztett” Karlstadt ugyanez év novemberében Heidelbergbe érkezvén felkereste a vele komaságban álló Grynaeust, akivel többek között megvitatták az úrvacsora kérdését is; 5) A vita folytatásaként (Grynaeus részvételével) még ezen év karácsonyát követően került sor egy újabb teológiai disputára a Gemmingen melletti Guttenberg várában. A Brenz vezette „helyi zsinaton” nem sikerült a különböző értelmezéseket közös mederbe terelni. E találkozót a szakirodalom – okkal – a Marburgi kollokvium előfutáraként tartja számon. További részletek uo. 170/21. j.

²⁶ A Marburgot (1529) követő és az úrvacsoratanál foglalkozó megbeszélések sorozata az 1536-os un. Wittenbergi konkordátumig: 1) 1530. szeptember 26–27-én Bucer Lutherrel tárgyalt Coburg várában; 2) 1534. augusztus 2-án megszületett az un. Stuttgarti (v. Württembergi) konkordátum, melynek alapjául Bucer két korábbi irata szolgált; 3) Ugyanez év decemberében került sor az un. Konstanzi Konferenciára (1534. december 15–18.), melyen Buceren kívül több felnémet város reformátora vett részt; 4) Ezt követően találkozott Bucer Melanchthonnal Kasselben – 1534. december 27–29 között; 5) 1535. május 28-án Grynaeus társelnökletével egy további teológiai disputára került sor Tübingenben (Tübingeni konkordátum), amelyen

személyében már az egységes úrvacsoratan létrejöttének igazi ellenlábását vélte felfedezni.²⁷

A humanista tudós földi pályafutását a bázeli egyetem rektoraként – egy pestisjárványnak köszönhetően – sajnos idejekorán, már 1541 nyarán be kellett, hogy fejezze.

SIMON GRINER BUDAI ISKOLAREKTORSÁGÁRÓL:
MŰKÖDÖTT-E GRINER BUDÁN?

Griner budai működésével kapcsolatban a kutatók mindössze két forrást emlegettek. Az egyik: Severinus Sculteti²⁸ *Hypomnema sive admonitio brevis ad Christianos regni Ungarici cives de asseranda et retinenda veteri seu avita vere Christiana doctrina* (Bartphae) című munkája 1599-ből; a másik egy bizonyos Georgius Corenbechius Pannon(i)ustól származó, s 1533-ban Grynaeusnak címzett levél részlete, mely így hangzik: „Élj örökké, és továbbra se vond meg bizalmadat a te Georgiusodtól, akit oly nagy szeretettel oktattál Budán és Wittenbergben!”²⁹

A hatvanas évek elején Borzsák István vetette fel, hogy vajon e két adat elégséges-e ahhoz, hogy biztosan állíthassuk: a 1520-as évek elején Griner járt és tanított Budán.³⁰ A neves kutató véleménye a következő három évtizedben sem változott. A kilencvenes évek második felében megjelent egyik tanul-

---

Kaspar von Schwenckfelddel (1489–1561), s az általa képviselt szakramentárius tanokról folyt a tárgyalás („Sakramentierern” – Luther nevezte így a „mystischen Schwärmgeistern”-eket); 6) Ugyancsak 1535-ben Augsburg korábban zwingliánus nézeteket valló prédikátorai elfogadtak egy közös hitvallást, mely Bucer úrvacsora értelmezésén alapult; 7) 1535. december elsején svájci teológusok, köztük Grynaeus részvételével egy újabb tárgyalásra került sor Aarauban; 8) Végül még egy fontos, a főszövegben is már említett „Bázeli zsinat” (1536. január 30 és február 4 között), melyen aláírták I. Helvét Hitvallást. További részletek uo. 151/388. j.

²⁷ Bucer szerint az úrvacsorában Krisztus "(hús)testéből" szellemi értelemben részesülünk (*geistieges Genießen*), ami a humanista gondolkodású Grynaeus számára teljes képtelenség. Kettőjük vitájában a marburgi vitapont került elő, ti. a „hit általi evés” (*fide editur*). Grynaeus szerint ez csak a Krisztus által bemutatott váltságáldozat mentális megértése vagy felfogása (*apprehendere*) értelmében érvényes Krisztus testére. Egyébként bármely más testi valóság (*res corporea*) által a szellem (*mens*) nem táplálható. A hit csak az intellektuális igazságot képes megragadni. Azaz Krisztus testének úgymond „leküldése” a mennyből semmit sem használna a szellemnek... További részletek uo. 153/393. j.

²⁸ 1591-től bártfai lelkész, Melanchthon tanítványa és Stöckel Lénárt (1510–1560) veje.

²⁹ In *Simonis Grynaei clarissimi quondam academiae Basiliensis theologi ac philologi epistolae. Accedit index auctorum eiusdem Grynaei opera et studio editorum.* (Ed. Streuber, Guil. Theodor. Basiliae: 1847) 17 (Nr. 13).

³⁰ vö. BORZSÁK István: Simon Grynaeus – a Corvin-könyvtár őre? in *Antik tanulmányok* 11 (1964) 263–274.

mányában ezt olvassuk: „Szinte külön regény kerekedett annak a jó szándékú hagyománynak a vizsgálatából, mely szerint Melanchthon két barátja és munkatársa, Simon Grynaeus és Vitus Winshemius Mohács évtizedében Magyarországon is működött.”³¹ A német kutató, Herbert Rädle 1986-ban tette közzé Grynaeusnak egy még 1587-ből Nicolaus Reusnertől (von Reusner, 1542–1602) származó, addig a kutatók figyelmét elkerülő, latin nyelvű életrajz német fordítását, amelyben Borzsák állítását igazolandó valóban egy szó sem esik a budai tartózkodásról/tanárkodásról.³²

Az izgalmas kérdés tisztázására kísérletet tévén az elmúlt két évtized során sikerült az eddigi két „ősforrás” mellé további négyet találni, melyek alapján – ma már – egyértelműen állíthatjuk: Simon Griner (Grynaeus) járt Budán. Nyilvánvalóvá vált továbbá az is, hogy nem a magyar negyed Mária Magdolna Plébániájához, hanem a német anyanyelvűek Boldogasszony-templomához tartozó városi iskolában oktatott iskolamesterként.

Következzenek most ezen „új” források!

1) Egy lapszéli jegyzet, amit még a calbei szuperintendens, Julius Müller (1839–1922) publikált a 20. század elején. E jegyzetet a fentebb már említett neves reformátortól, Konrad Cordatustól³³ származik, aki egykor a saját tulajdonát képező, több reformátori iratot magába foglaló kötet egyik lapjának szélére a következőket vetette:

„Ő (tudniillik Simon Griner) volt a legkedvesebb barátom Budán, amikor én prédikátor, ő pedig iskolamester (ludimagister) volt. Miként abban az évben is, amikor a dicső magyarok elhamarkodott és vakmerő hitszegéssel a török kezére juttatták azt a várat, amely kivívta az egész világ csodálatát.³⁴ Eközben mi Budán csodás kicsapongásokkal élveztük az életet, Grineus bujálkodással, én pedig – pénzsóvárgástól

³¹ in Borzsák István: Melanchthon születésének 500. évfordulójára. *Credo* 3 (1997/3–4) 21–28. 26.

³² vö. Herbert RÄDLE: Ein bisher unbeachteter Lebenslauf des Veringendorfer Humanisten Simon Grynaeus aus dem Jahr 1587. *Zeitschrift für Hohenzollerische Geschichte* 22 (1986) 41–44. Az eredeti latin életrajz in *Nicolaus REUSNER: Icones sive imagines virorum literis illustrium.* (Argentorati: 1587) G iij.

³³ A felső-ausztriai Leombachból származó Cordatus bécsi, római és ferrarai tanulmányai után az 1510-es évektől kezdődően lett a budai Boldogasszony-templom prédikáló káplánja egészen 1522-ig, amikor is a felvidéki bányavárosokba, Körmöcbányára (majd Selmezbányára) került vendég-igehirdetőnek. 1524 júniusában már Wittenbergben találjuk. További kutatást érdemelne, hogy Luther iratai mellett valóban „Grynaeus és Vinsheim nyerték meg őt a reformáció számára” (miként ezt Payr Sándor állítja tanulmánya 8. oldalán). Vö. PAYR Sándor: *Cordatus Konrad budai pap, Luther jó barátja.* (AL-KéMF 5, Luther-társaság, Budapest: 1928) 6–8 ill. BLÁZY: *Simon Griner*, 80k.

³⁴ Ti. Nándorfehérvárt, 1521. augusztus 28-án.

átítatva – arany gyűjtésével. A többiek mindenféle szentségtörő féktelenségéről nem írok semmit.”³⁵

2) Grynaeus heidelbergi professzortársa, az eredetileg ferences-rendű orientalista és kozmográfus, Sebastian Münster (1488–1552) 1527-ben Bázelen rendezte sajtó alá a középkor egyik legjelesebb tudósa, Moses Maimonides (1138–1204) *Logikáját*, *Logica sapientis Rabbi Simeonis* címmel. A Johannes Campensishez³⁶ címzett előszóból kiderül, hogy Simon rabbi nem más, mint Grynaeus, és hogy a nyomtatás alapjául egy Budáról – a Corvina-könyvtárból – származó kézirat szolgált. Kettőjük barátinak is mondható kapcsolata mögött minden valószínűséggel annak ténye állt, hogy Münster korábban Grynaeustól tanulta a görög nyelvet.

3) Következzék egy másik levélrészlet, melyben ugyan nem találunk szó szerinti utalást Griner budai működésére, a sorok mögött olvasva azonban mégis erre következtethetünk. A levél írója – a már többször említett – Vitus Winsemius (1501–1570), Grynaeus egykori wittenbergi tanítványa, aki 1527. május 14-én kelt levelében fontosnak tartotta, hogy a magyarországi politikai helyzetre is utaló híradással informálja egykori tanárát.³⁷ Winsemius e híreket a Bécsben működő Georg Rythaymertől (1488k–1543) kapta, akivel ugyancsak levelezésben állt.

„A minap kaptam egy levelet Rythaymertől, aki arról ír, hogy Ausztria-szerte a magyarok elleni háború előkészületein fáradoznak. Várfallal és árkokkal erősítették meg Bécset, a tudomány romjaiban hever, s Ferdinánd a lutheránusokkal szemben napról-napra türelmetlenebb. Ő maga (tudniillik Rythaymer)... amennyiben menekülnie kell, Wittenbergbe fog visszahúzódni. Leveléből ezek a legfontosabb részletek.”³⁸

³⁵ In. Julius MÜLLER: Conrad Cordatus, der erste evangelische Superintendent in Stendal. *Zeitschrift des Vereins für Kirchengeschichte der Provinz Sachsen* 14 (1917) 111–114. 113.

³⁶ Campensis (Jan van der Campen) a korszak jeles holland származású hebraistája, aki az Erasmus által alapított és a leuveni egyetemhez tartozó Collegium Trilingue héber nyelvtanára volt 1520. október és 1531 között. Diákjainak sorában ott találjuk pl. a neves magyar zsolnártárfordítót, Székely Istvánt (Benczédi Székely István †1558k, *Zsoltárkönyv* [Karkkó: 1548]). Campensis néhány műve: a neves zsidó költő, humanista és filológus, Elia Levita (Elijahu ha-Adchkenazi v. Elias Germanus, 1469–1549) munkáján alapuló héber nyelvtana (Leuven: 1528), a *Psalmorum omnium iuxta Hebraicam veritatem* (Krakkó, 1532), vagy a *Libellus de natura literorum et punctorum Hebraicorum* (Krakkó: 1534) c. héber idézetekkel tarkított nyelvkönyve. További részletek in BLÁZY: *Simon Griner*, 83k. Campensishez lásd CE 1,255–256, Levitához BBKL 1,1489–1490.

³⁷ A szöveg részletes elemzését lásd BLÁZY: *Simon Griner*, 85kk.

³⁸ In S. Grynaei... epistolae (Streuber, G. Th.). 20 (Nr. 16).

4) A negyedik „új” forrás lehet, hogy egyben a legrégebbi nyomtatott Grynaeus-életrajz, amely mindössze 25 évvel(!) a humanista halálát követően, Bázelen(!) látott napvilágot. Szerzője a neves bázeli orvos, Heinrich Pantaleon (1522–1595), aki *Prosopographiae heroum atque illustrium virorum totius Germaniae* (Bázel, 1565–1566) című, három vaskos kötetből álló művében a történelem több száz jeles alakjának állít örök emléket. A több kiadást is megért mű harmadik kötetében található Grynaeus-életrajzban többek között ezt olvassuk:

„És ezt követően ugyanő a magyarországi Budán tűnt fel, ahol másfél évig egy iskola élén állott. Ott szerzetesektől megvádoltatván ugyanakkor börtönbe került, és néhány előkelőség közbenjárására szabadult. Innen Wittenbergbe ment.”³⁹

Nagyjából ugyanezen sorok köszönnek vissza az imént említett és korábban a kutatók által megkérdőjelezett Severinus Sculteti *Hypomnema sive admonitio...* című munkájában. Ezek szerint Scultetit mégsem csupán a képzelet vezérelte művében, hanem adatai nagy részét minden bizonnyal Pantaleontól vette át!

A korábbi kettő és ezen „új” források (1-4.) alapján minden kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy annak ellenére, hogy a felsorolt források egyike sem magától Grynaeustól származik, Simon Griner egész biztos járt és oktatott Budán.

Fontos kérdés továbbá: ha ez igaz, akkor vajon melyik iskolában tanított Griner? Nem titok, hogy erre nézve sem egységes a szakirodalom.

A várhegy 13. századi benépesülését követően – az 1270-es évektől kezdődően – két plébániai iskola kezdte meg működését Budán: az egyik a (magyar lakosok) Mária Magdolna Plébániájához tartozott, a másik pedig a (német lakosok) Boldogasszony-templomához. A királyi palotában is működött iskola, egész pontosan a vár díszudvarának keleti oldalán álló Alamizsnás Szent János-kápolna iskolája, ahol a kápolnában szolgálatot teljesítő gyermekeket és a királyi udvar apródjait oktatták. E mellett azonban nem szabad megfeledkeznünk a 13. század folyamán, Budán (is) megtelepedett koldulórendek (a ferencesek, dominikánusok és Ágoston-rendiek) kolostori iskoláiról sem.

A részletes vizsgálódás eredményeként⁴⁰ bátran állíthatjuk, hogy Griner a Buda főtemplomához, a Nagyboldogasszony-templomhoz tartozó – Schola Beatae Mariae Virginis – iskola ludimagisteri tisztségét töltötte be, mely ekkor már jó egy ideje – miként erre már a bevezetőben is tettünk utalást – a magyarországi városi humanista iskolák egyik legkiemelkedőbbikének számított.

³⁹ In Heinrich PANTALEON: *Prosopographiae heroum atque illustrium virorum totius Germaniae*. (pars I–III., Basileae: 1565–1566) 3,211–213, 211.

⁴⁰ Vö. BLÁZY: *Simon Griner*, 71–76 és 136kk.

GRINER BUDAI TARTÓZKODÁSÁNAK IDŐKERETEI

A Cordatus-féle visszaemlékezésben – 1) forrás – említett történelmi utalásból (Nándorfehérvár eleste) egyértelműen megállapítható, hogy Griner 1521 nyarán már egész biztos Budán tartózkodott.

További támpont lehet Griner Budára érkezésének datálásában Ferdinánd főherceg (1503–1564) 1520 novemberében Bécsben kiadott Luther-ellenes rendelete, illetve a következő év elején Luther és követői ellen megjelent pápai átokbulla (*Decet Romanum pontificem*)⁴¹ böjtben történt kihirdetése a bécsi szószékekről. Ferdinánd rendelete, s még inkább az átokbulla kihirdetése kellő okot szolgáltatott ahhoz, hogy – tapasztalva a bécsi légkör egyre merevebbé és ridegebbé válását – az ifjú humanista jobbnak látta, ha továbbáll az osztrák fővárosból.⁴² Azaz Griner bécsi működését legkorábban 1520 decemberében és legkésőbb 1521 nyarának elején befejezte, s ezt követően másfél-két esztendőt töltött a magyar székvárosban.

Meddig működött Griner Budán? A kérdés megválaszolásához két megbízható írásos forrásra támaszkodhatunk. Az egyik Griner 1523. április 17-i beiratkozása a wittenbergi matrikulába.⁴³ A másik Melanchthonnal kapcsolatos, akinek 1523. március 29-én egy rögtönzött buzdító beszédet kellett tartania a wittenbergi diákseregnek – a sokak által sajnos még ekkor is feleslegesnek és lenézettnek tartott nyelvi képzés fontosságáról. A beszéd (declamatio) *Necessarias esse ad omne studiorum genus artes dicendi* címmel 1523 szeptemberében jelent meg nyomtatásban.⁴⁴ A könyvecskéhez – 1523 tavasza és augusztusa között – ajánlás is készült,⁴⁵ amit Melanchthon az antikizálás folytán időközben Grinerből – először Grineussá, majd végül – Grynaeussá lett szeretett barátjának címzett.⁴⁶

E két adat alapján egyértelműen állíthatjuk tehát, hogy Griner 1523 tavaszán már egész biztos Wittenbergben volt. Az ajánlás sorait olvasva pedig az sem kizárt, hogy már maga is részt vett e nevezetes „nagygyűlésen”.

⁴¹ 1521. január 3-án.

⁴² További részletek, ill. hogy vajon miért éppen Budát választotta lásd. uo. 118 ill. 124k.

⁴³ „Simon Griner Alpen. Magister Wienen 17 Aprilis” in AAV 1,116.; A szakirodalomban helytelenül sajnos előfordul ezen bejegyzés 1522(?) április 17-i olvasata is. Ennek részletezése in BLÁZY: *Simon Griner*, 128k.

⁴⁴ Az irat teljes címe: *Necessarias esse ad omne studiorum genus artes dicendi*, Phil. Melanchthonis declamati Item Luciani opusculum ad indoctum et multos libros ementem (Hagenau: 1523. augusztus).

⁴⁵ Az ajánlás teljes szövegét lásd BLÁZY: *Simon Griner*, 168k.

⁴⁶ A névváltoztatásról további részletek uo. 129.

A BUDAI ISKOLAMESTER

Buda legnagyobb temploma, a Boldogasszony Plébániatemplom iskolájával együtt a városi magisztrátus fennhatósága alá tartozott. A plébános és iskola-rektor választásába – a királyi alapítás miatt – a templom főkegyurának, a mindenkori magyar királynak beleszólási joga volt. A plébánián mintegy harminc fő(!) számláló papság működött. A plébános mellett ők látták el a különféle papi szolgálatokat.⁴⁷

Az iskolarektorok közvetlen felettese a mindenkori Boldogasszony-templom plébánosa volt. Néhányukat a 15. század közepétől kezdve egészen Mohácsig név szerint ismerjük.⁴⁸ Ezek az iskola-rektorok (köztük Griner is) egytől-egyik humanista műveltségű (legtöbbjük Bécsset megjárta) tudós férfiak, akik szoros kapcsolatban álltak a királyi udvar humanistáival, valamint a Budát, Bécsset és Prágát összefogó Dunai Tudós Társasággal.⁴⁹ A rektorelődök közül feltétlen meg kell említenünk: a bajor származású és Bécsben magiszteri fokozatot szerzett Konrad Wannt,⁵⁰ az osztrák Pangratus Rorbecket és Ulrich Tobriachert. A két utóbbi 1480-ban illetve 1512-ben állt az iskola élére.⁵¹ Az egyébként sváb származású Griner közvetlen elődje, a fent említett Bartholomeus Francfordinus Pannonius már budai (német) polgárcsalád sarja, aki a felső szintű humanista képzettségét Krakkóban és Bécsben szerezte.⁵²

A iskolamesternek a technikai feltételek megteremtésén túl természetesen oktatnia kellett. A humanista képzésben részesült tanítók azonban új szellemiséget hoztak magukkal a középszintű oktatásba. A középkori iskolára oly jellemző rideg, rigorózus, engedelmességre és tekintélytiszteletre nevelő pedagógiai módszert⁵³ lassan felváltotta egy humánusabb, egyénre szabottabb, s ezáltal szabadabb, az egyéni véleményalkotás lehetőségét is biztosító nevelési mód. A városi iskolák diákjai már tagozódtak. A második szinten már humanista

⁴⁷ Köztük káplánok, javadalmas papok, valamint a kápolnák és oltárok igazgatói. További részletek uo. 136.

⁴⁸ Vö. MÉSZÁROS István: *Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között.* (Akadémia Kiadó Budapest: 1981) 192–197.

⁴⁹ A tudós társaságról (Sodalitas Litteraria Danubiana) további részletek in BLÁZY: *Simon Griner*, 45k.

⁵⁰ Vö. Alfons HUBER – KUBINYI András: Egy budai iskolamester pályája a XV. század második felében, in *A magyar iskola első évszázadai / Die ersten Jahrhunderte des Schulwesens in Ungarn (996–1526)*. (Az „1000 éves a magyar iskola” országos program győri kiállítása. Xántus János Múzeum, Rómer-terem, Győr, 1996. március 21. – november 11. Szerk. G. Szende Katalin – Szabó Péter. Győr: 1996) 51–60. 58.

⁵¹ A Bécsben szerzett tudásukon túl mindketten tagjai voltak a budai királyi palota humanista körének és a már említett Sodalitas Litteraria Danubiana tudós társaságnak.

⁵² Az elődökről bővebben l. BLÁZY: *Simon Griner*, 136kk.

⁵³ Ahogy a diákmondás tartotta: „*sub virga vivere*”.

latin tankönyveket használtak. A felső – harmadik – szinten pedig az évszázadokon keresztül használt kommentárok helyett a latin antik klasszikus szerzők műveit olvasták, elemezték – immár eredeti nyelven,⁵⁴ amit az oktató – a reneszánsz szabadabb szellemének megfelelően – saját magyarázatával egészített ki. Idővel a tehetségesebb növendékek görög nyelvtannal s klasszikus görög szerzők műveivel is foglalkozhattak. Tanulócsoportok („osztályok”) alakultak. Először 5-6, később már akár 8-9 tanulócsoport is működött egy-egy városi iskolában. A humanista szellemiség – Vitéz Jánosnak (1408–1472) és Janus Pannoniusnak (1434–1472 köszönhetően – már a 15. század második felében elérte több káptalani iskolánk felső szintjét (mint például a nagyváradit, a pécsit és esztergomit). A Mohács előtti első, igazán jelentősnek számító városi humanista iskolává azonban feltétlen a Buda főtemplomához tartozó iskola nőtte ki magát.

A diákok javarésze otthonról járt be az iskolába, voltak azonban szép számmal „kollégisták” is. A különböző ünnepekhez kapcsolódó diákszokások révén nem volt ritka látvány az iskolák növendékeinek csoportos felvonulása, éneklése vagy éppen egy-egy rövid – olykor tréfás – jelenet előadása a város egy-egy forgalmasabb pontján. A humanista jellegű oktatás fontos részét képezte továbbá, hogy a tanuló ifjúság kirándulásokon és túrákon keresztül szert tegyen a természet megismerésére és szeretetére. Mindehhez a székváros lábánál hömpölygő Duna, annak szigetei vagy a várhegyet körülölelő hegyek igazi lehetőséget biztosítottak.

GRINER ÉS A CORVINA-KÖNYVTÁR

Fontos és érdekes kérdés, hogy mit mondhatunk Griner és az Európa-hírű Corvina-bibliotéka kapcsolatáról illetve az esetleges könyvtárosi tevékenység(é)ről? Az irodalomban ui. évszázadokon át tartotta magát az az adat, mely szerint Griner a rektorkodáson túl – a már többször említett Winsemiussal együtt – a Corvina-könyvtár őre lett volna.⁵⁵

⁵⁴ Az oktatásban használatos „tankönyvekről” bővebben l. uo. 58k, 66kk és 139kk.

⁵⁵ Szabó József a múlt század húszas éveiben például ezt írta: „A budai Corvin-könyvtár tudós őrei, Grynaeus Simon és Windsheimius Vitus német származású emberek.” Bucsay Mihály 1985-ben pedig ezt: „... Grynaeus Simon (1493–1541) [...] Budán lett főiskolai tanár és könyvtáros.” Vö. S. SZABÓ József: *A protestantizmus Magyarországon / Történeti és helyrajz*, in *A protestantizmus Magyarországon*. (5. kiad. Sajtó alá rendezte Dr. Vida Gyula. Bethlen Gábor Szövetség, Budapest: 1928) 9–114. 16 ill. BUCSAY Mihály: *A protestantizmus története Magyarországon 1521–1945*. (Gondolat, Budapest: 1985) 17. Ez az adat sajnálatos módon már gyökeret vert a külföldi szakirodalomban is. Vö. pl. Edgar BONJOUR (szerk.): *Die Universität*

Hogy erre válaszolni tudjunk, mindenekelőtt egy további kérdést kell feltennünk: vajon az 1520-as évek elején milyen állapotban találhatta Griner a még Mátyás király által alapított könyvtárat? Ebben azok a jól datálható – forrásértékű – beszámolók segítenek, amelyeket a terjedelemre való tekintettel most csak időrendben és a szerzők nevének említésével tudunk felsorolni: 1502-1503-ból a prágai humanista követ, Bohuslav Lobkowic von Hassensteintől; 1519-ből Hippolit érsek embere, Celio Calcagninitől; 1520-ból a velencei követ, Francesco Massertől; 1524-ből egy, az ún. Horologium-Corvinában olvasható írásos glossza – az udvari zenész, Johannes Langtól; 1525 áprilisából a könyvgyűjtő, Johann Alexander Brassicanustól (1500k–1539); 1527 őszéről Oláh Miklóstól (1493–1568); ugyanekkoról a bécsi egyetemi tanár, Caspar Ursinus Veliustól (1493k–1539); illetve 1530-ból újra Brassicanustól.⁵⁶ E források alapján megállapíthatjuk, hogy nagy valószínűséggel a könyvtárnak az 1510-es évektől kezdve sajnos igazi gazdája már nem volt.

Griner állítólagos könyvtáros ténykedésére vonatkozólag azonban érdemes a következőket is meggondolnunk. Amennyiben Mátyás halálát követően – a korábbiakhoz hasonlóan – igazi gazdája lett volna a híres bibliotékának, akkor a könyvtárosok (ill. örök) valószínűleg nem engedték volna, hogy humanisták, külföldi követek vagy éppen bibliofil látogatók csak úgy kényük-kedvük szerint széthordják a könyvállomány legjavát. Az se valószínű, hogy amennyiben a könyvtárnak fizetett gazdája vagy gazdái lettek volna, azok nyugodt lelkiismerettel teljesen felhagytak volna annak további bővítésével, őrzésével. Még kevésbé elképzelhető, hogy a „magas boltozatú” bibliotékában nyugodt lélekkel végignézték volna, hogyan válnak a por és piszok, valamint a férgek martalékává a javarészt 40–50 évvel korábban drága pénzért külföldön vásárolt, beszerzett és megrendelt kódexek és kéziratok, miként erről a szemtanúk beszámolóiból értesülhetünk.

Borzsák István az – évszázadok során – magát szép és hangzatos hagyománnyá kinőtt adatot (hogy ti. Griner a könyvtár őre volt), alapjaiban cáfolta meg átfogó tanulmányában. Kimutatta, hogy minden későbbi, ezzel kapcsolatos kijelentés ősforrásául az újra meg újra emlegetett Sculteti *Hypomnema sive...* című munkájának következő mondata szolgált: „... inter quos et Simon Grynaeus et Vitus Winshemius viri excellenter docti, qui Scholae Budensis et fortassis etiam bibliothecae relictae ibidem a Matthia rege praefecti fuerant”.⁵⁷

Basel von die Anfängen bis zur Gegenwart 1460–1960. (Basel: 1960) 230, Heinz SCHEIBLE: Melanchthon Beziehungen zum Doanau-Karpaten-Raum bis 1546, in *Luther und Siebenbürgen Ausstrahlungen von Reformation und Humanismus.* (szerk.: Georg és Renate WEBER, Köln – Wien: 1985) 36–67. 36k.

⁵⁶ További részletek in BLÁZY: *Simon Griner*, 145kk.

⁵⁷ BORZSÁK: *Simon Grynaeus*, 269. Hogy egyedül csak Griner lett volna a könyvtár őre: vö. TIMON

Egy további döntő érv erre vonatkozólag, hogy a könyvtárról, vagy éppen a könyvtárosságról a két másik – már idézett és Scultetinél korábbi – „ősforrás”: Pantaleoné illetve Reusneré sem tesz semmiféle utalást vagy említést.⁵⁸

Mindezeket összevetve – mit válaszolhatunk akkor a fejezet elején feltett kérdésre? Griner minden bizonnyal jól ismerte a Corvina-könyvtárat, sőt amint láttuk, sok más humanistához hasonlóan, maga is kivette részét a „corvina-mentésből” (vö. 2) forrást). Ám állítólagos könyvtárosi ténykedése Buda várának eme világhírű, ám az 16 sz. elejére már kezdeti pompáját rég elvesztő gyöngyszemében – jelen ismereteink szerint – valószínűtlen állításnak tűnik.

GRINER BUDÁRÓL VALÓ TÁVOZÁSÁNAK LEHETSÉGES OKAI

Láttuk, hogy Griner a Budán töltött másfél esztendő elteltével legkorábban 1522 végén, legkésőbb 1523 elején – Bécset érintve – Wittenbergbe ment. Döntése mögött nagy valószínűséggel meghatározóak voltak a politikai események. Röviden idézzük fel ezeket.

Az 1522 augusztusában Budán megtartott részleges diétán – a fokozódó törökveszélyre való tekintettel – kijelölték többek között a novemberi német birodalmi gyűlés magyar követeit. Ugyanez év folyamán – valószínűsíthető módon II. Lajos előző karácsonyi rendeletének köszönhetően – Griner budai prédikátor barátai, Cordatus⁵⁹ és Kresling jobbnak látták, ha a fővárosból továbbállnak, és a felvidéki (német-ajkú) bányavárosokban próbálnak szerencsét.⁶⁰ Így az ifjú iskolamester számára az alakuló politikai helyzet illetve a társak továbbállása egyértelművé teheték, hogy neki sincs igazán miért hosszabb időre berendezkednie Budán.

Meggondolandó továbbá az is, hogy az 1520-as évek elejétől – Luthernek és Melanchthonnak köszönhetően – a wittenbergi egyetem igazi virágzásnak indult. Az öreg kontinens majd minden tájáról érkeztek a diákok. A diákáramlás

---

Sámuel: *Epitome chronologica rerum Hungaricarum... usque ad A. 1736.* (Cassovia: 1736) 106 és S. WESZPREMI: *Succinta Medicorum*, 3,863.

⁵⁸ Lásd a 4) „új forrást” ill. 32. j.

⁵⁹ Cordatust már 1521-ben eretnekséggel gyanúsították. Utódjául a budai németek az ekkora már Luther-követővé lett Paul Speratust (Paul Spret v. Hoffer, 1484–1551) szerették volna. Vö. SÓLYOM Jenő: *Luther és Magyarország.* (Luther-Társaság, Budapest: 1933) 30k ill. ZOLNAY László: Budavári kövek és a reformáció. *Diak* 1 (1979/1) 32–40. 36.

⁶⁰ Vö. BLÁZY: *Simon Griner*, 113/171. j., 121/214. j. és CSEPREGI Zoltán: Udvari papok Mária királyné környezetében, in *Habsburg Mária. Mohács özvegye A királyné és udvara (1521–1531).* (szerk.: RÉTHELYI Orsolya et alii. BTM, Budapest: 2005) 45–55. 46, 49k.

hullámai nem csak Angliáig, hanem egészen a Kárpát-medencéig elértek. Az első magyarhoni peregrinusok 1522-ben érkeztek Wittenbergbe.

Griner Budáról történt távozásának fő oka azonban a hagyomány szerint egészen más volt. A történészek az évszázadok során – tényként – adták tovább egymásnak azt az információt, mely szerint Grinert az 1523-as országgyűlést megelőzően „lutheránus”(?) nézetei miatt „az inquisitor dömések szorgalmazására” Szalkai László esztergomi érsek, vagy éppen Országgh János váci püspök (1485k–1532k, 1520-tól váci megyés püspök) börtönbe vettette. A börtönből azonban – előkelő és befolyásos barátainak köszönhetően – végül is sikerült megszöknie, majd azt követően Wittenbergbe mennie.⁶¹

Borzsák István – dokumentumok híján – Grinernek szerzetesek általi börtönbe kerülését és szabadulását csupán mendemondának és a kutatók divinatorikus képességének tartja. Szerinte az egész budai működés háttérében tulajdonképpen az áll, hogy miközben a protestáns történetírók például a Wittenberggel való magyar kapcsolatok révén arra törekedtek, hogy minél előbbre hozzák és igazolják a reformáció térhódítását Magyarországon, addig a katolikus szerzők – éppen ellenkezőleg – azon fáradoztak, hogy még a valós állításokat is cáfolják.⁶²

Borzsák határozott állásfoglalása mögött az állhat, hogy nagy valószínűséggel még nem ismerte az általunk 4) forrásként megadott és 1565–1566-ból való Pantaleon-féle életrajzot. Az ebben tényként szereplő s fentebb idézett két mondatban fedezhetjük fel ui. az „ősforrást” arra nézve, hogy: Griner egy iskola vezetője volt Budán, illetve hogy szerzetesek által börtönbe került, ahonnan csak előkelő ismerősei által tudott kiszabadulni, majd pedig Wittenbergbe menni. Pantaleon sorai mindössze alig 25(!) évvel Grynaeus halálát követően íródtak, méghozzá Bázelen, ott, ahol Grynaeus élete utolsó 12 évét töltötte! Vajon Pantaleonnak mi érdeke fűződött volna ahhoz, hogy az életrajzban Budáról és Griner fogságba kerüléséről szót ejtsen? Mivel azonban a szerző sajnos sem irodalmat sem forrást nem közölt, egyelőre ennél többet mi sem mondhatunk vagy állíthatunk.

Nem szabad továbbá megfeledkeznünk arról sem, hogy az első olyan országgyűlést, melyen törvényi úton is szankcionálni készültek az eretnek lutheránusokat (fej- és jószágvesztésre ítélték őket), eredetileg már 1523. február 14-ére tervezték összehívni.⁶³ Talán nem feltétlen spekulatív következtetés az,

⁶¹ További részletek ezzel kapcsolatban BLÁZY: *Simon Griner*, 132k.

⁶² Vö. Borzsák: *Simon Grynaeus*, 272k.

⁶³ Végül is az országgyűlés – megvárva a királyi pár visszaérkezését Csehországból – csak 1523. április 24-én kezdődött el, s Griner ekkor már (1523. április 17-e óta) be volt iratkozva a wittenbergi egyetemre.

hogy az újhit terjedése és térhódítása kapcsán már jóval a diéta összehívását megelőzően felvetődhetett a „lutheránusokat” szankcionáló törvény meghozatalának igénye és gondolata. Az ifjú budai rektor reformokra való nyitottságát pedig aligha lehetne kétségbe vonni, miként azt sem, hogy tanárként miért ne beszél(hetet)t volna erről diákjainak.⁶⁴

A „dömésekkel” való összeütközést sem kell feltétlen csak a képzelet szüleményének tartanunk. Ne feledjük, hogy a domonkosok budai kolostorában székelt az inkvizíció.⁶⁵ S amennyiben topográfiailag képzeljük magunk elé Buda későközépkori németek lakta negyedét, Griner szinte állandó kontroll és ellenőrzés alatt állhatott, mivel a Boldogasszony Plébániához tartozó városi humanista iskola tőszomszédságában működött a Domonkos-rendiek kolostorának studium generaléja. A két oktatási intézmény között miért ne lehetett volna akár kapcsolat is?⁶⁶ A domonkosok egyébként nem csak nemtetszésüket nyilvánították ki az újhitűekkel szemben, hanem fel is jelentették az általuk eretneknek tartott polgárokat. A Griner személye elleni ellenszenvet tovább fokozhatta a reformszellemű prédikátor, Cordatushoz fűződő baráti viszonya. Helyzetét gyengíthette az a tény, hogy főpatrónusa, Brandenburgi György – egy kiküldetés miatt – 1522-ben ugyancsak eltávozott Budáról.⁶⁷

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy Griner Budáról történt távozásához nagyban hozzájárult mind a politikai helyzet, mind a újhitű-ellenesség fokozódása, sőt egy esetleges konfliktus sem kizárt a domonkos atyákkal.

A BUDÁN TÖLTÖTT MAJD KÉT ESZTENDŐ SZEREPE GRINER KÉSŐBBI ÉLETÉBEN

A tanulmány vége felé még egy izgalmas kérdést kell feltennünk. Vajon a Budán töltött közel két esztendő milyen hatással volt Griner későbbi életútjára nézve?

A budai rektorkodás az ifjú humanista életében már egyértelműen a felhőtlen diákévek végét jelentette. Iskolamesterként itt kezdte el a valóban önálló, felnőtt „nagybetűs életet”. Mi sem mutatja ezt jobban, minthogy alig egy esztendővel később, az immár 30 évessé lett heidelbergi nyelvtanár 1524-ben megnősült. Első feleségéről, Magdalena Spirensisről (†1536) azonban sajnos – nevén túl – vajmi keveset tudunk. Mindössze annyit, hogy gyermekük nem

⁶⁴ S. WESZPREMI: *Succinta Medicorum*, 4,671.

⁶⁵ Vö. HARSÁNYI András: *A domonkos rend Magyarországon a reformáció előtt*. (Debrecen: 1938. Repr. Kairosz Kiadó Budapest: 2000) 330kk, MPEL 225.

⁶⁶ Harsányi pl. azt sem tartja kizártnak, hogy Griner esetleg elő is adhatott a domonkosok studium generaléjában uo. 230k és 281.

⁶⁷ További részletek in BLÁZY: *Simon Griner*,135.

született, és hogy tizenkét évi házasság után, 1536-ban Magdalena asszony – idejekorán – elhunyt Bázelen.⁶⁸

A bécsi humanista kör után a budai Corvina-könyvtár megismerése tovább fokozhatta Grinerben a régi kódexek, kéziratok iránti kutatási vágyat. A Budáról „megmentett” Maimonides kódex azt is mutatja, hogy a híres bibliotéka még nem volt teljes egészében kifosztva. A megdézsmált könyvtár látványa ugyanakkor tovább mélyíthette a humanista lélekben már jóval korábban ébredt s életre szóló bibliofil érzést. Gondoljunk a már említett lorschi-kalandra (1527), vagy a nagyszabású angliai kutatókörútra (1531), nem is szólva az ezt követő posterazmista tendenciát mutató könyvkiadásra.⁶⁹

A Budán töltött évek Grinerre nézve minden bizonnyal tovább erősíthették az újhit melletti elkötelezettségét. Oszta Péter Katalin véleményét, az 1520-as évek elejének budai királyi udvaráról már aligha mondható el, hogy ott szigorúan római katolikus légkör uralkodott volna. Az ifjú Mária királyné Budára érkezéssel pedig – 1521 nyarán – szellemileg még nyitottabbá vált a hangulat.⁷⁰

Grynaeus reformátori gondolkodása a 1520-as évek második felére vált igazán tudatossá. 1529-ben, a még igencsak „ódivatú” heidelbergi egyetemet maga mögött hagyva eleget tett az ekkorra már a reformációt hivatalosan elfogadott helyét város, Bazel egyetemi meghívásának. Teológiai látásával – a Wittenbergben töltött esztendő ellenére – sokkal inkább kötődött a svájci reformátorokhoz, Zwinglihez, Oekolampadhoz, mint Lutherhez.

Markáns teológiai kérdésekben Grynaeus sosem volt hajlandó az olcsó kompromisszumokra. Jól tükrözi ezt a következő levélrészlet, melyet 1534-ben írt konstanzi reformátor barátjának, Ambrosius Blarernek (Blaurer, 1492–1564):⁷¹ „Az evangélium ügyéről azt tartom, [...] ne túrd, hogy az egységet (concordia) ígérgezzék és siettessék. Jól tudod [...], hogy nem egység az olyan egység, ami nem alapszik megingathatatlanul az igazságon. [...] arra kell ügyelni, nehogy a most rosszul összefoltozott szétszakítottság (discordia) később még nagyobb pusztítással törjön újra a felszínre, hacsak nem a legragyogóbban fénylő igazságon nyugszik az egység.”⁷²

Befejezésként hadd álljon itt egy – még bécsi – Griner/Grynaeus-tanítvány prófétainak is mondható sora. Az 1527-től wittenbergi egyetemi tanárrá lett Jacobus Milichius (1501–1559) 1531-ben kelt személyes hangvételű levelében

⁶⁸ További részletek uo. 148k.

⁶⁹ Részletes Grynaeus-bibliográfia uo. 200–210.

⁷⁰ Vö. PÉTER Katalin: *A reformáció: kényszer vagy választás?* (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest: 2004) 93.

⁷¹ Blarerről l. RGG 1,1638–1639, CE 1,151–152, TRE 4,711–714, BBKL 1,612–614.

⁷² vö. BLÁZY: *Simon Griner*, 152k.

többek között ezt írta volt mesterének: „Ha a korunk nem is fogja munkádat kellőképpen értékelni, az utókor majd annál inkább.”⁷³ E kijelentés valóra válásához próbált hozzájárulni e néhány sor is.

FÜGGELÉK – RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

- AAV Album Academiae Vitebergensis
- AL-KÉMF A Luther-Könyvtár és Múzeum Füzetei. Szerk. D. Kovács Sándor. Luther-társaság Bp. 1922–1942.
- BZGA Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde. Basel 1902–
- BJ Basler Jahrbuch. Basel 1879–
- BBKL Biographisch-Bibliographische Kirchenlexikon. 1–25. Ed. Bautz(†) Friedrich-Wilhelm – Bautz, Traugott. Hamm – Herzberg – Nordhausen 1990–2005. www.bautz.de/bbkl
- CE Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and Reformation. 1–3. Ed. Bietenholz, Peter G. – Deutscher, Thomas B. Toronto 1985–1987.
- Credo Credo Evangélikus Műhely. Bp. 1995–
- Diak Diakonia / Evangélikus szemle. Szerk. Dr. Káldy Zoltán et alii. Bp. 1979–1993.
- DWGSB Das Wittenberger Gelehrtenstammbuch. 1. Aufl. Ed. Ulrich, Abraham – Ulrich, David. Halle 1999.
- Lp Lelkipásztor. Magyarbóly / Győr / Bp. 1924–
- LThK Lexikon für Theologie und Kirche. 3. Aufl. 1–11. Hg. Kasper, Walter. Freiburg – Basel – Wien 1993–2001.

---

⁷³ vö. uo. 165.

- MCsSz Magyar Családtörténeti Szemle. Veszprém 1934–
- MPEL Magyarországi Protestáns Egyháztörténeti Lexikon. 3. kiad. Szerk. Dr. Ladányi Sándor. MREZSI Sajtóosztálya Bp. 1977.
- NDB Neue Deutsche Biographie. Hg. Hockerts, Hans Günter et alii. Berlin 1953–
- RGG Religion Geschichte und Gegenwart. 4. Aufl. 1–8. Hg. Betz, Hans Dieter von et alii. Tübingen 1998–2005.
- SC Studia Caroliensia. Budapest 1999–
- ThSz Theologiai Szemle / Alap. 1925 – Új folyam. Bp. 1958–
- TRE Theologische Realenzyklopädie. 1–36. Hg. Müller, Gerhard et alii. Berlin 1976–2006.